

De Vitale Reciprociteit (mei 2010)

Therapeuten HBF trachten bij patiënten de verkreupelende vitale reciprociteit te herstellen.

Een uitbreiding en een verduidelijking van eerder gepubliceerde artikelen.

Copyright: C.G. de Graaf, Vakgroep Humane Bewegingsfunctionaliteit

Een vitale 'reciproque verbinding' wil zeggen, dat het organisme niet eenvoudigweg reageert op omgevingsstimuli, maar zelf bepaalt welke omgevingselementen tot stimuli worden.

Tasten

Dekkers zegt dat het tasten volgens Buytendijk gekenmerkt is door polariteit.

Het is zowel 'iets aantreffen in zijn tastbaarheid als een bestaan in de eigen grens'.

Enerzijds treffen we in het tasten een ding, een object met bepaalde eigenschappen aan in zijn anders-zijn; anderzijds worden wij door het tasten met onszelf geconfronteerd en treffen wij onszelf aan als onderscheiden van het betaste voorwerp....

Bij het tasten zijn de tastbewegingen en de tastgewaarwordingen verenigt in een sensomotorische eenheid, een functioneel kringproces: 'de bewegingen roepen de gewaarwordingen op en deze de bewegingen'.

Er is sprake van een 'vitaal gesprek tussen mijn hand en het ding'.

Dit wordt extra pregnant als wij ons realiseren wat de tastervaringen zijn van de baby, waar dit vitaal gesprek verloopt tussen het babylijf en het moederlijf.

O.a. zijn de lippen, de tong, de binnenkant van de handen en van de voeten van de baby bijzonder gevoelig voor tactiele prikkels.

Prof. A. R. Cools besteedt zijn inaugurale rede aan de stelling: 'dat omgeving, hersenen en gedrag één geheel vormen'.

Touwen hoogleraar in de ontwikkelingsneurologie wijst er op dat de omgeving van een organisme, zelf even individueel is als de genetische formule van het betreffende individu, daar 'omgeving en organisme reciproque verbonden zijn'.

Sachs schrijft: 'gebrek aan contact in de eerste levensjaren leidt bij de mens tot onomkeerbare emotionele problemen'.

Aanraking is kortom de kern van de gewaarwording, de basis van alle communicatie van het organisme met de buitenwereld.

Het wordt duidelijk dat tast-ervaringen voor de allereerste ontwikkeling van vitale functies bij dier en mens de meest fundamentele conditie vormen, fundamenteleler dan welke andere invloed van de omgeving ook.

De allereerste tastervaringen blijken dan de meest primitieve affecten en emoties te vormen.

De grens die in het tastgevoel gegeven is, is in de aller-vroegste babytijd en op latere leeftijd van groot belang.

Zij vervult een geweldige rol in het ontstaan van zelfbeleving en wereldbeleving bij de baby en bij de mens.

Sachs over de nieuwste ontdekkingen van de moleculair-biologie.
Hij schrijft hoe 'het leven en ieders leven op moleculair niveau begint met drukgevoeligheid, dat is het omzetten van betasting als mechanische druk in eigen vitale activiteit'.

Iedere afzonderlijke cel in het lichaam, met uitzondering van de kankercel, is drukgevoelig.

Met name de zintuigcellen van de tastzin, van het gehoor, van de evenwichtszin, van alle vormen van proprioceptie en die van interoceptie werken op basis van wat men een tastmechanisme zou kunnen noemen. Het zijn wat Sachs noemt mechanoreceptoren, die werken op basis van door rek geactiveerde ion-kanalen.

We horen het hier opnieuw: er is eerder sprake van somatopsychische dan van psychosomatische processen.

Het ontwaken van 'een zelf' en 'een niet-zelf', de individualiteit

Een algemene stelling in de ontwikkelingspsychologie is, dat de eerste psychologische ontwikkelingsstap als volgt kan worden omschreven.

De baby ontwaakt langzaam uit een diffuse, symbiotische totaliteitsbeleving naar de beleving van een onderscheid tussen 'zelf en niet-zelf'.

De ontwikkelingspsychologie verdient aanvulling vanuit de onderzoeksgegevens, die Montagu verzamelde.

Dat geldt ook voor het proces van het ontwaken van een zelfbeleving.

In de moederschoot ontwikkelt het kind zich onder invloed van een veelheid van tactiele invloeden, die voor het organisch functioneren van groot belang zijn en waarvan de aanwezigheid als het ware vanzelfsprekend is geworden, maar die wegvallen na de geboorte.

De levensdrift als communicatiedrift

De communicatiedrift is niet een eigenschap van het leven, maar is een definitie van wat leven is en waardoor het zich onderscheidt van het niet-levende.

Leven is drift tot communiceren met het vitaal-goede en afweren van het vitaal-kwade.

Leven is bestaan-in-communicatie.

En in levensvormen die tot 'beleven' zijn gekomen, zijn emoties niets anders dan de belevingen van die primitieve oerdrift tot communicatie.

Leven is een reciproque verbinding van organisme en omgeving, om een eerder gegeven citaat van Touwen te herhalen.

Tastcontact als vitale communicatie

Het tactiele contact is de belangrijkste en nagenoeg de enige vorm van vitale communicatie voor het pasgeboren kind.

Het gaat er om dat iedere tactiele contactvorm om zichzelf **gezocht** wordt als vorm van vitale communicatie.

De kwaliteit van de ontmoeting wordt van vitaal belang.

Het gaat dus niet over tactiele vormen van afweer van communicatie, noch over vormen die louter middel zijn om een doel te bereiken, dat buiten het tactiele contact zelf ligt.

Het begrip vitale communicatie heeft hier een veel breder verwijzingsgebied dan het begrip 'ontmoeting', zoals het door Buytendijk is uitgewerkt.

Maar in dat contact is er onvermijdelijk sprake van verstoringen: het kind wordt verschoven, of het contact wordt tijdelijk verbroken, of het lijf van de verzorger leent zich op gegeven momenten niet voor een adequaat contact, en zo voort.

Juist in die onvermijdelijke verstoringen en in de 'fysiologische' arousal die ontstaat, zal het beleven van 'een zelf en 'een niet-zelf' ontstaan.

De levensdrift als communicatiedrift zal vóór alles de vorm krijgen van zoeken naar het herstel van die communicatie.

Dat zoeken is primitief, amorf, niet gericht; het is een tenderen om in te voegen zo gauw er iets is om in te voegen en om de verloren gegane symbiose te herstellen.

Die symbiose kan in het tactiele contact met de verzorgster hervonden worden.

Zolang dat ongestoord blijft verlopen, blijft het waarschijnlijk puur symbiose: er is dan geen zelf en er is geen ander.

Bij regelmatig herstel van het goede contact, wordt daarin het herstel van de bedreigde communicatieve homeostase beleefd.

Die wisselwerking van zoeken en vinden bepaalt het ontstaan van een Zelf-beeld en een Wereld-beeld.

De verstoringen roepen de beleving op van het bestaan in een eigen grens, en daarmee tegelijk de beleving van het wegvallende andere aan die grens.

En vooral: het herstel van de levensbevestigende communicatie wordt beleefd ook weer aan die tastgrens.

Er is als het ware de beleving van: 'daar wordt het bestaan weer lustvol, daar is behaaglijk leven te vinden'.

Wij zijn gewend om het woord 'beleving' onmiddellijk te interpreteren in termen van bewuste reflexie.

Er moet gewezen worden op de noodzaak om het woord 'beleving' ook te verstaan als prereflexieve, preverbale, volkomen onbewuste ervaringen.

'Een authentiek Zelf is een Lichaam-Zelf'

En 'het aandacht-sturende zelf'

Een opmerking over de begrippen 'het Zelf' en 'het Ik' is wellicht noodzakelijk.

Het begrip 'het Zelf' is hier niets anders dan een verwijzing naar een kwaliteit van het handelend subject; namelijk dat het subject besef toont van het feit dat het een grens heeft, dat het een individu is, onderscheiden van de dingen en levende wezens waarmee het in relatie komt.

Het begrip 'het Ik' wil slechts verwijzen naar de situatie waarin het handelend subject het woordje 'ik' gebruikt, simpelweg als 'persoonlijk voornaamwoord, eerste persoon, enkelvoud'.

Dat zijn altijd situaties waarin het subject zijn doen en laten of zijn gevoelens bekijkt in reflexie, met een zekere afstandelijkheid.

Tijdens het tactiele contact ontstaat 'een authentieke zelfbeleving'.

Dat is 'een zelf-zijn als functionerend lichaam.
 Dat is 'een zelf-zijn' in centrische positionaliteit.
 En in die centrische positionaliteit ontstaat tegelijk een beeld van het andere, een wereldbeeld.
 Het is een wereld-beeld waarin de noodzaak en de belofte van een veilige, lustvolle directe communicatie domineert.

De termen 'zelf-beeld' en wereld-beeld zijn daarom verwarrende termen.
 Het gaat niet over een beeld in de zin van afbeelding.
 Het woord 'beeld' moet worden verstaan als de vorm, die 'de zelf-zijn-beleving' en de 'het andere-zijn-beleving' krijgt.
 Die vorm is niets anders dan de structuur van in het lijf beleefde en geheugenmatig vastgelegde veilig-onveilig-ervaringen, die een echt weten zijn.

Als het ontwikkelingsproces van het tactiele contact ideaal verloopt, ontstaat er dus 'een zelf-beeld', waarin 'het zelf-zijn' beleefd wordt als 'een lichaam-zijn-in-communicatie'.

Als dit ontwikkelingsproces wordt gefrustreerd of op latere leeftijd het opgaan in de omgeving langdurig wordt gefrustreerd door onveiligheid dan ontstaat er een onveilig organisme, een geremd organisme dat is geen 'lichaam-zijn-in-communicatie'.

Dan krijgt 'het zelf-zijn als functionerend lichaam de functie van 'een aandachtig-sturend zelf'.

'Het aandacht-sturende zelf' richt zich op 'de lichaamsfuncties-zelf' waardoor het functionerende lichaam niet kan opgaan in de situatie. De beheersing door 'het aandacht-sturende zelf' van de lichaamsfuncties, remt het functioneren van het organisme zodanig dat het niet kan opgaan in de situatie.

De term 'het aandacht-sturende zelf' legt de nadruk op het feit, dat het verschil tussen centrische en excentrische positionaliteit in eerste instantie bestaat uit het verschil in aandachtsfuncties.

Het zich-voegen-in-de-ander en het zich-voegen-naar-de-ander

Ik kwam tot de overtuiging, dat het zich-voegen-in-de-ander en het zich-voegen-naar-de-ander basiskennmerken zijn van een vitaal tastcontact, waarbij noch het bewuste voelen noch affecties een directe rol vervullen. Want deze revitaliserende kenmerken bederven het tastcontact.

De handdruk als voorbeeld

Wat precies bedoeld wordt met voegen-in en voegen-naar laat zich duidelijk maken door na te gaan, wat er zich afspeelt als twee mensen elkaar een hand geven.

Het initiatief daartoe kan van een van beide zijn uitgegaan, maar dat laten we nu buiten beschouwing.

We analyseren de handdruk zelf als vorm van tactiele ontmoeting.

Stel A geeft B een hand.

Of kan ik evengoed zeggen: B geeft A een hand?

Ik kan alleen maar zeggen, dat A en B elkaar een hand geven.

Er is daarbij sprake van vier verschillende analysemomenten.

We noemen ze a, b, c en d.

- a. De hand van A voegt zich in de hand van B.
- b. De hand van A voegt zich naar de hand van B.
- c. De hand van B voegt zich in de hand van A.
- d. De hand van B voegt zich naar de hand van A.

Hierbij is iets heel opmerkelijks aan de hand.

Voor ieder van die vier analysemomenten geldt, dat zij niet realiseerbaar zijn, als niet tegelijk aan alle drie de andere wordt voldaan.

Er is dus sprake van iets zo contradictoires als circulaire causaliteit, ook wel genoemd recurrente causaliteit.

Het gaat er om, dat het ene gebeuren het andere oproept, maar er tegelijkertijd door geconditioneerd en bepaald wordt.

De oorzaak is dus evenzeer gevolg van zijn gevolg als het gevolg oorzaak is van zijn oorzaak.

Voor deze merkwaardige relatie gebruiken wij de uitdrukking 'vitale reciprociteit'.

Die relatie geldt hier voor ieder van de vier benoembare analysemomenten van de handdruk.

De reciprociteitsrelatie blijkt trouwens te gelden voor alle vitale functies, zowel in de fysiologie (de werking van het zenuwstelsel bijvoorbeeld), als in de psychologie (de waarneming en de emoties bijvoorbeeld).

Vitale functies kunnen daarom niet adequaat worden beschreven in termen van stimulus en respons, en dus ook niet in termen van een feedbacksysteem.

Hoewel het al van groot belang is, deze reciproque relatie te onderkennen in de communicatie van ieder vitaal organisme met zijn fysische omgeving, wordt dat extra belangrijk in de studie van de interactie tussen twee levende organismen.

Interactie tussen twee subjecten

De circulaire causaliteitsstructuur maakt dat de communicatieve actie van het ene organisme niet adequaat tot stand kan komen, als niet tegelijk daarmee een even adequate communicatieve actie van het andere organisme gepaard gaat.

Het is geen kwestie van 'eraan beantwoorden', want die uitdrukking verwijst weer naar vraag en antwoord en dus naar een lineaire volgorde in de tijd.

En die is er niet.

Het onderkennen van die afhankelijkheid is van belang.

Want daardoor is het begrip symbiose niet overdreven: er is op dat punt van communicatie ofwel een samenleven ofwel gemankeerd leven.

De verarmende vorm van excentrische positie ofwel de persisterende excentrische positionaliteit

De verarmende vorm van excentrische positie is die, welke wordt bepaald door een ervaren onveiligheid bij centrische functioneren.

Door fundamentele en elkaar versterkende ervaringen van onveiligheid in lichamelijke contacten met de wereld, is de wereld zelf een onveilig oord geworden.

De communicatie met die wereld verloopt dan in vormen die vanuit een excentrische positie bewaakt worden.

Het zijn communicatievormen, die - gebonden aan situatiekenmerken - aangeleerd zijn als onveiligheid-minimaliserende gedragspatronen. Dit leidt tot een levenshouding van 'ik moet alle touwtjes in handen houden'.

Specifieke situatiekenmerken beantwoorden aan specifieke touwtjes. Leven wordt dan een slecht soort expertsysteem.

De touwtjes die men in handen houdt zijn rollen die men in alle oprechtheid en bekwaam speelt.

Er vindt een snelle, zeer selectieve taxatie van de situatie plaats, niet zozeer op basis van die situatie-zelf, maar op basis van de klaarliggende touwtjes.

Het hele vitale lijfsgebeuren wordt daarbij zoveel mogelijk gestuurd vanuit een excentrische positie.

Het lichaam wordt zoveel mogelijk 'instrument' waarmee 'het aandacht sturende zelf' de communicatie met het andere en de anderen voltrek. De communicatie voltrekt 'zich' niet, maar 'wordt' zoveel mogelijk vanuit een sturende positie voltrokken.

En deze instelling-zelf is in één of andere vorm tot diep-verankerde existentiële waarde geworden, hoewel nooit in deze termen en meestentijds in helemaal geen termen, want de instelling is niet bewust. Het 'Gods water over Gods land laten lopen' is pure ondeugd geworden. En het 'Bezint eer gij begint' is geen kwestie van rustige bewuste bezinning bij moeilijke ondernemingen, maar een diep in het onbewuste verstopte dwangmatigheid, waarop geen uitzonderingen bestaan en waarbij geen reflexie meer mogelijk is.

Wat zijn de gevolgen indien het weefsel van de verzorger chronisch niet die plasticiteit en die vrije vitaliteit bezit die noodzakelijk is voor de reciprociteit van het zich kunnen invoegen en het zich kunnen voegen-naar?

Wat gebeurt er, als het lijf van de verzorger zo'n aanbod niet waar kan maken?

Zo'n onvermogen hoeft niets te maken te hebben met gebrek aan liefde of zorgzaamheid of een niet vaak genoeg koesteren.

Het gaat nogmaals - niet direct over tekorten, die in gebruikelijke psychologische categorieën beschreven worden.

Het gaat erom dat het lijf van de verzorger, en dus het weefsel van de verzorger, chronisch niet de plasticiteit, de vrije vitaliteit bezit, die noodzakelijk is om de reciprociteit van zich-invoegend-voegen-naar tot stand te laten komen.

Dat zal gewoonlijk het geval zijn bij een verzorger die zelf overwegend in excentrische positie haar lichamelijke realiteit realiseert waardoor haar lichaamsfuncties zich als een instrument bevinden tussen haar 'aandachtig sturende zelf' en haar wereld.

Het schreeuwend streven van de baby naar herstel van het veilige, tactiele ingenesteld zijn tegen het lijf van de verzorger vindt geen adequaat antwoord.

Zeker, er is frequent tastcontact, maar dat levert voortdurend dezelfde soort tastbeleving als beschreven is bij de schreeuwende baby van de Balinese moeder. (Margaret Mead)

Zeker, die baby ligt in de armen van een liefhebbende verzorger, maar dat blijkt op zich niet voldoende.

Sterker nog: juist in dat contact ontstaat de frustratie die doet huilen er kan niet geleerd worden reciprociteit op te bouwen.

Het vormen van een rustgevende symbiose mislukt.

In het contact met de verzorger wordt 'het lijf-zelf' van de verzorger geleidelijk aan op die grens ervaren als juist niet samenvallend met het naar communicatie hunkerend zelf van het kind.

Het lijf verliest z'n betekenis van belofte en verzekering van veilig bestaan.

Het spontane, automatische lijfs-zoeken dooft uit en wordt een zoeken met het lijf en via het lijf'.

Kortom, het kind als een zoekend 'zelf' gaat functioneren in excentrische positie.

Het zoekend begeren van contact blijft. Natuurlijk!

Want de dynamiek van de levensdrift zoekt zich hoe dan ook een wereld ter verwezenlijking van het eigen bestaan.

Maar de vanzelf verlopende voegende en invoegende lichamelijke wordt verleerd.

Het lijf wordt in regie genomen.

Het lijf voegt niet meer, maar wordt gevoegd, in pogingen om zó te zijn, dat het contact en de communicatie zoveel mogelijk wordt gered.

Het voegen wordt een zich aanpassend voegen.

Het wordt een afstandelijk zich aanpassen, niet spontaan, niet plastisch, maar in een voortdurend gespannen oriëntatie op dat grensgebeuren, volgens afgedwongen normen.

Want in dit tastend proberen-te-communiceren wordt de mislukking beleefd aan die grens.

Het gaat er om dat communicatiestoringen zijn ontstaan door het feit, 'dat de lichamelijke in haar functionaliteit getroffen is'.

Dit vindt men trouwens ook bij Stüttgen, waar deze herhaaldelijk het belang benadrukt van 'het preverbale affect', dat 'altijd betrokken is op onlustmomenten op grond van onvoldane lichamelijke behoeften'

'Afwijkend sociaal, emotioneel en motorisch gedrag kan voor een deel het gevolg zijn van deprivatie van tactiele stimulatie'

Het ontluikende Zelf ondervindt in dat directe contact tussen lijf en wereld voortdurend frustratie.

Veel referenten voeren het fundament voor het ontstaan van psychosomatosen terug op puur-lichamelijke ervaringen in de allereerste maanden na de geboorte.

Men kan dan ook de volgende uitspraak van Mönks e.a. aanzienlijk versterken: 'Afwijkend sociaal, emotioneel en motorisch gedrag kan voor een deel het gevolg zijn van deprivatie van tactiele stimulatie'

De identiteit van een zoekend zelf en een lustvol communicerend lijf gaat verloren.

'Het zelf-zijn' van het kind wordt gekenmerkt als 'een aandachtig sturend zelf'.

Volgens de ruimtelijke metafoor die met de term positionaliteit gegeven is, is er sprake van een zich terugtrekken uit het gefrustreerde functioneren op de tastgrens, dus een opgeven van de centrische positie.

En de baby mist de organische structuur om te zoeken naar alternatieve vormen van communicatie.
Het is een aanpassen waarbij van een vitaal invoegend-voegen-naar geen sprake meer is.

Maar wij moeten niet vergeten dat persisterende excentrische positionaliteit ook kan ontstaan bij elk individu die in een langdurig bedreigende situatie vertoeft of hardnekkige pijn heeft ondervonden, zonder dat er sprake is van de beschreven tekorten in de eerste levensjaren

Als het kind geleerd heeft te communiceren in het contact met de verzorger waarbij 'het lijf-zelf' van de verzorger ervaren wordt als samenvallend met het naar communicatie hunkerende 'zelf' van het kind, dan zal het kind op oudere leeftijd op de zelfde wijze kunnen communiceren met de door hem als veilig getaxeerde delen van de omgeving.

Het kind en de volwassen kunnen daardoor opgaan in hun spel en hun bezigheden.

Ofwel zij hebben geleerd centrisch te kunnen functioneren.

Maar bij individuen die onder langdurig bedreiging leven of hardnekkige pijn lijden mislukt de vitale reciprociteit waardoor er communicatiestoringen ontstaan.

Het verlies aan vitale reciprociteit blijft meestal na opheffing van de bedreigende situatie aanwezig waardoor het individu excentrisch blijft functioneren.

Ook kan een individu excentrisch blijven functioneren na het lichamelijk herstel waardoor de klachten aanwezig blijven zonder een aanwijsbare oorzaak.

Het lijf van deze mens heeft zijn betekenis verloren van belofte en verzekering van een veilig bestaan

Het zoeken naar veilige communicatie blijft natuurlijk aanwezig.

'Het lijf-zelf' wordt geleidelijk aan op die grens ervaren als juist niet samenvallend met het naar communicatie hunkerend 'zelf'.

De genese van het ontstaan van 'een aandachtig sturend zelf' in plaats van 'een lichaam-zelf' is eigenlijk al gegeven met een frustratie van het beschreven proces.

En zo ontstaat de basis voor een veelheid van somatische klachten

Dat is die excentrische positionaliteit die een soort karaktereigenschap geworden is van die wijze waarop het handelend subject zijn lichamelijke realiseert en daarin zijn relatie met zijn wereld.

Een levend lichaam is er niet opgebouwd om zó gestuurd te worden.

Het vegetatieve of autonome zenuwstelsel, hoewel veel minder autonoom dan het woord doet vermoeden en zeker niet iets vegetatiefs, verkeert bij dit soort sturen in een welhaast permanente staat van opwinding.

Veel oriëntatiereacties habitueren niet echt

Oriëntatiereacties habitueren pas als er geen kenmerken meer zijn van onbekendheid, onverwachtheid en complexiteit.

De excentrisch ingestelde patiënt verkeert in een voor hem amorf-dreigende omgeving waardoor er niet voldoende habituatie van de oriëntatiereacties ontstaan.

Zo is het ook met de reflexmatige schrikreactie (startle-reflex).

Deze zal bij een angstige instelling uitzonderlijk vaak optreden.

Het hele stressapparaat en dus het hele hormonale en neurale functiepatroon verkeert in een chronische alarmtoestand.

Er ontstaat een ziekelijk functionerend lijf.

En zo ontstaat de basis voor een veelheid van somatische klachten.

Een excentrische positie innemen ten opzichte van het lichaam is onjuist

De fout zit ook dan weer in de premisse: de omschrijving 'een excentrische positie ten opzichte van zijn lichaam is onjuist'.

De excentrische positie betreft nooit het hele lichaam, maar altijd slechts een beperkt functiegebied, hoe breed dat vaak ook is.

Het gaat trouwens niet om een terugtrekken uit het lichaam, maar een terugtrekken uit de eenheid die wordt aangegaan met de omgeving.

Door als een lichaam te functioneren in dat functiegebied.

Het begrip 'excentriciteit' kan worden verhelderd door er op te wijzen dat bij het leren fietsen, niet de fiets, zelfs niet het stuur van de fiets, gestuurd wordt, maar de armen.

Aan dat voorbeeld moge duidelijk zijn dat daarbij van bewuste lichaamsbeleving helemaal geen sprake hoeft te zijn.

De communicatie wordt met een beperkt functiegebied vanuit een sturende positie voltrokken.

De ledenmaten worden het meest gestuurd door 'het aandacht sturende zelf'.

Tijdens het sturen van de bovenste ledenmaten door 'het aandachtig sturende zelf' neemt de spierspanning van de onderste ledenmaten toe.

Ook is de spierspanning van de bekkenbodem toegenomen.

De onderste ledenmaten zijn niet meer direct gericht op het voortbewegen, zij worden hoofdzakelijk gebruikt als ondersteuning voor het sturen van de bovenste ledenmaten.

Als het 'het aandacht sturende zelf' gericht is op de romp, bijvoorbeeld door pijn, dan neemt de spierspanning van de bovenste en de onderste ledenmaten toe.

Tijdens het excentrisch functioneren wordt o.a. de functie van de adembewegingen en van de bloedsomloop begrensd door de verhoogde spierspanning.

Tijdens het functioneren in centrische positie wordt o.a. de adembeweging bepaald door de eenheid van de omgeving met het functionerende lijf.

Een ander punt betreft het onderscheid tussen excentrische positie en reflexief bewustzijn

Het zou onjuist zijn die twee begrippen te beschouwen als synoniemen.

Het begrip 'excentrisch functioneren' is niet onder te brengen in gebruikelijke onderscheidingen tussen bewust, onbewust en voorbewust functioneren. Het overstijgt zo'n indeling.

Waar het hier op aankomt is dat: functioneren in excentrische positie mogelijk is zonder dat men zich daarvan hoe dan ook bewust is.

Het hoeft geen 'zelfbewustzijn' te zijn.

Wel kan men stellen dat 'zelfbewustzijn' één van de vormen, en wel een extreme vorm, van excentrische positie representeert.

Maar de meest voorkomende vormen zijn als zodanig volkomen onbewust en hebben dus niets te maken met 'zelfbeeld, noch met het lichaamsbeeld' dat men van zichzelf heeft.

Wel heeft het alles te maken met 'lichaamsbeleving' maar dan met een onbewuste beleving.

De verrijkende vorm van het excentrisch functioneren

Iedere vorm van excentrisch functioneren, die het centrisch functioneren niet verstoort, noemen we een verrijkende vorm.

De verrijkende vorm is **mogelijkheid**.

Het is een mogelijkheid die het perspectief opent op alle typisch menselijke mogelijkheden, in zoverre zij óók bewuste reflexie op onze relatie met de wereld mogelijk maakt.

Deze reflexiemogelijkheid wordt door vele schrijvers aangewezen als de bron van alle geestelijke functies.

Er is dus alle reden om dit excentrisch kunnen functioneren positief te waarderen.

Maar dat kan slechts zolang het een mogelijkheid blijft en geen moeten wordt, geen niet ánders kunnen.

Hoewel, er is een onvermijdelijke vorm van excentrische relatie met het functionerende lichaam, die in termen van gezond functioneren niet negatief behoeft te worden gewaardeerd.

Daarbij denken men aan de leersituaties als leren schrijven, leren fietsen, leren turnen en vele andere.

Zolang men nog leert, wordt het lichaam naar houding en beweging nog als een instrument gehanteerd.

Bij het leren fietsen bijvoorbeeld stuurt men aanvankelijk niet het stuur van de fiets maar men stuurt de armen.

Het aanleren van die functies zou men kunnen omschrijven als een proces waarin men leert die functies in centrische positie te verrichten, zodat de positie van 'het aandacht sturende zelf' van het handelend subject overbodig wordt.

Het overwinnen van de excentrische positionaliteit

Het 'durven' is een belangrijke voorwaarde voor een snel en goed verlopend leerproces.

Het overwinnen van de excentrische positie kan omschreven worden als een gaan functioneren als lichaamssubject, zonder dat het subject een oogje in het zeil behoeft te houden door het ontstaan van de afstandelijke positie van 'het aandacht sturende zelf'.

De uitdrukking 'het aandacht sturende zelf' is met opzet gekozen, want zij wijst op een bewakingsfunctie in termen van veiligheid.

Wie snel en goed leert is degene die 'zich durft te laten gaan' in de beweging, die zich durft over te geven aan de aan de orde zijnde vorm van eenwording met de wereld.

En voor wie die relatie met dat stukje wereld dominerend het karakter heeft van onveiligheid, 'die zal het nooit leren'.

De handdruk was slechts een voorbeeld

De tactiele communicatie is - zoals we aangaven – een van de meest fundamentele vormen waarin die levensdrift zich uit.

En daarbij is de vitale reciprociteit van het wederzijds zich voegen-in en voegen-naar steeds aan de orde.

Het voegen-in en voegen-naar is meestentijds van een veel verfijnder soort en veel moeilijker te observeren dan bij een handdruk.

De handdruk was slechts een grootschalig voorbeeld.

Niet de analyse van de handdruk, maar -zoals gezegd - de evaluatie van tactiel therapeutisch handelen zette mij op het spoor van deze viereenheid van beschrijving.

Signalen waren de verschillende manieren waarop de oriëntatiereactie zich bij het aanraken realiseerde, en de zich daarna ontwikkelende reactiepatronen.

Van differentiërend belang bleek te zijn, hoe de tastende hand van de therapeut zich gedraagt in termen van zich voegen in en zich voegen naar het betaste weefsel, en hoe hij daarbij voor dat weefsel de mogelijkheid realiseert om zich reciproque invoegend te voegen naar die tastende hand.

Dat wil overigens niet meer (maar ook niet minder) zeggen, dan dat deze viereenheid van beschrijving de enige vorm is, waarin ik duidelijk observeerbare verschillen in lijfsgedrag van de patiënt weet te koppelen aan betastingsvormen van de therapeut.

Het moet gaan - om Buytendijk te citeren – over 'een vitaal gesprek' tussen handen en weefsel, waarbij het de kunst is om de persoonlijkheid van de therapeut en zeker die van de patiënt zo ver mogelijk op de achtergrond te houden.

Iedere betastingsvorm, die de mogelijkheid van duiding en herkenning biedt, wordt onder de handen van de therapeut weggegraaid naar een duiding en verwerking vanuit een excentrische positie.

Het weefsel krijgt de kans niet om zelf te reageren op grond van de oorspronkelijke, met het organisme gegeven functiepatronen.

Het gaat erom dat de patiënt en dus het weefsel van de patiënt weer die vrije vitaliteit gaat bezitten, die noodzakelijk is om tot vitale reciprociteit te komen door het zich weer te kunnen in-voegen en te kunnen voegen-naar subjecten.

Literatuur

Buytendijk, F. J. J.; Algemene theorie der menselijke houdingen beweging; Utrecht: Aulaboeken, 1964 (3e druk).

Dekkers, W. J. M.; Het bezielde lichaam; Zeist: Kerckebosch, 1985.

W. J. M. Dekkers (red.); intentie en cognitie; Nijmegen: K. U. Vakgroep Wijsgerige Antropologie, 1988.

Calon, P. J. A. en J. J. G. Prick; Psychologische grondbegrippen. In: Prof. dr. J. J. G. Prick en dr. H. G. van der Waals (red.); Nederlands handboek der psychiatrie; deel I; Arnhem: Van Loghum Slaterus, 1958.

- Hersenen en Gedrag; Conferentiebundel; Amersfoort: Internationale School voor Wijsbegeerte, 1986.
- Cools, A. R.; Hersenen en gedrag: een unieke uitdaging; inaugurale rede, K. U. Nijmegen, 1985. (Overdruk in 7).
- Frijda, N. H.; De emoties; Amsterdam: Bert Bakker, 1988.
- Brunia, C. H. M.; Activatie en emotie. In: Prof. dr. J. A. Michon e.a. (red.); Handboek der Psychonomie; Deventer: Van Loghum Slaterus, 1976.
- Touwen, Bert C. L.; De ernst van het spel: ontwikkelingsneurologische verkenningen; Inaugurale rede, R.U. Goningen, 1983.
- Vroon, P.; Bewustzijn, hersenen en gedrag; Baarn: Ambo, 1976.
- Stüttgen, Th.; Interaktionelle Psychosomatik; Berlin: Springer Verlag, 1985.
- Johannesma, P. L. M., Reactie en Creatie; 1986. In: (7).
- Montagu, A., De tastzin; Utrecht: Aulaboeken, 1972.
- Sachs, Fr.; Het gevoel; Natuur en Techniek, 57, 2, (1989), p. 110-12-1.
- Mönks, F. J. en A. M. P. Knoers; Ontwikkelingspsychologie; Nijmegen: Dekker en van de Vegt, 1983 (5e druk).
- Frijda, N. H.; De wetten van het gevoel; Deventer: Van Loghum Slaterus, 1987.
- Verberk, A.J.A.; Colleges aan het Inst. Humane Bewegingsfunctionaliteit De Graaf, C.G./ Verberk, A.J.A.; Artikel in het Nederlands Tijdschrift Voor Fysiotherapie, 9 september 1989

Met dank aan J. de Boer en K. Heeschop voor hun waardevolle opmerkingen.

Copyright: C.G. de Graaf, Vakgroep Humane Bewegingsfunctionaliteit

HBF